

กลยุทธ์การสอนภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง

Strategic Teaching Thai Language in the 21st Century of Develop Higher Level Thinking Skills

ณัฐกิตติ์ นาทา*

บทคัดย่อ

สมรรถนะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน คือ สมรรถนะด้านการคิด ซึ่งการคิดเป็นกลไก การตอบสนองของสมองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ เป็นกิจกรรมทางจิตอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคนตลอดเวลา การคิดทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ การคิดมีด้วยกัน 3 ระดับ คือ การคิดระดับพื้นฐาน การคิดระดับกลาง และการคิดระดับสูง ประกอบด้วย 10 มิติ ครูภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและพัฒนาทักษะ การคิดให้ผู้เรียนไปสู่ระดับการคิดขั้นสูง ทักษะการคิดขั้นสูงที่ผู้เรียนพึงมี ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดสร้างสรรค์ โดยครูภาษาไทยจะต้องนำรูปแบบ วิธีการสอน เทคนิคการสอนเพื่อเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาทักษะการคิด ในบทความนี้ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างกลยุทธ์การสอนของครูภาษาไทยที่นำไปใช้ในการพัฒนาทักษะการคิด ได้แก่ 1) รูปแบบการสอนเน้นการคิดวิเคราะห์ตามแนวคิดของบลูม 2) รูปแบบการสอนเน้นการคิดแก้ปัญหาตามแนวคิดของทอร์แรนซ์ 3) รูปแบบการสอนเน้นการคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดซินเนคติกส์ และ 4) รูปแบบการสอนเน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณของเพียพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์ โดยครูภาษาไทยอาจจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดบรรยากาศ สื่อและอุปกรณ์ ตลอดจนการบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับทักษะการคิดเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน อันจะทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในประจำวันได้อย่างมีความสุข

Performance in the 21st Century of students include Performance of Thinking. The thinking is The mechanism is the brain's response to various stimuli. Mental activity is one that happens to everyone all the time . Thinking makes humans different from other animals. There are three levels of thinking. The basic Thinking, Intermediate And higher level thinking. Consisting of 10 dimensions. Thai language teachers in the 21st century have to very important to promote and develop thinking skills . The students towards higher-order thinking. Analytical Thinking, Solving problems Thinking, The Critical Thinking and Creativity Thinking. Thai language teachers will be taught how to model teaching, methods and techniques to the strategy is to develop thinking skills. In this essay, The writers for example teaching strategies : 1) Bloom's Taxonomy Model 2) Torrance's Future Problem Solving Instructional Model 3) 4) Synectics Instructional Model and 4) Phenphisut Nekmanuruk Instruction Model. Thai language teachers have to Event held at the teaching materials and equipment, As well as integrating thinking skills together. In order to develop higher-order thinking skills of students. This will enable the students to live happily in their daily work.

* อาจารย์ ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

(ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม Cross-Cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์ Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ) Communications, Information & Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ) Computing & ICT Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) Career & Learning Skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้) ทักษะต่าง ๆ เหล่านั้นควรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะดังกล่าว เพราะโลกในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นโลกแห่งข้อมูลข่าวสารที่สลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น เป็นโลกไร้พรมแดน มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารกันได้เพียงไม่กี่วินาที ทักษะในศตวรรษที่ 21 ดังกล่าวนี้นับเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและพัฒนาเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะ การคิด ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 4 มาตราที่ 24 ข้อ 2 ก็ได้ระบุไว้ว่า ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา นอกจากนี้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังได้กำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1. ความสามารถในการสื่อสาร 2. ความสามารถในการคิด 3. ความสามารถในการแก้ปัญหา 4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และ 5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี จะเห็นได้ว่า การคิด มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ในยุคศตวรรษที่ 21 ครูในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดดังกล่าวจะต้องศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด เพื่อนำไปพัฒนา

สมรรถนะสำคัญด้านการคิดของผู้เรียนให้สูงขึ้นต่อไป ทั้งนี้ผู้เขียนจะเสนอเกี่ยวกับการคิด จากนั้นจะยกตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยที่เน้นกระบวนการคิด ตลอดจนเสนอแนวทางพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงตามลำดับ ดังนี้

การคิดคืออะไร

การคิดเป็นกระบวนการทำงานของสมอง เป็นพฤติกรรมภายในที่มีความซับซ้อน การคิดจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีความสับสนวุ่นวาย เกิดข้อสงสัยต่าง ๆ หรืออาจจะเกิดจากความขัดแย้งภายในจิตใจของคน แต่ละคน นักจิตวิทยาของไทยและต่างประเทศได้นิยามความหมายของการคิดไว้อย่างหลากหลาย เช่น Arends (2009) กล่าวว่า การคิด คือ กระบวนการภายในใจ (Mental - Operation) ที่เกี่ยวกับการสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย (induction) การสร้างข้อสรุปเชิงนิรนัย (Deduction) การจำแนกประเภท (Classification) และการให้เหตุผล (Reasoning) เพื่อสร้างข้อสรุปและตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545) กล่าวว่า การคิด คือ กิจกรรมของความคิดที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงว่ากำลังคิดเพื่อวัตถุประสงค์อะไรบางอย่าง และสามารถควบคุมให้เกิดจนบรรลุเป้าหมายได้ สอดคล้องกับ ลักษณะ สรีรวัฒน์ (2549) ที่กล่าวว่า การคิด คือ พฤติกรรมภายในสมองที่อยู่ในลักษณะหรือรูปแบบของการปฏิบัติการทางสมองที่เป็นกระบวนการแห่งการคิด โดยเริ่มจากสภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด วิตกกังวล อารมณ์ตึงเครียด ไม่สบายใจ จึงต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้คลายความรู้สึกไม่สบายหรือเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปและเกิดความสุขสบายใจได้

จะเห็นได้ว่า การคิดเป็นกลไกการตอบสนองของสมองต่อสิ่งเร้าต่างๆ เป็นกิจกรรมทางจิตอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคนตลอดเวลา การคิดจะเกิดขึ้น

ได้เมื่อการสงสัย เกิดปัญหา และพยายามแก้ไขปัญหานั้นให้หมดไป และการที่มนุษย์มีการคิดจึงทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ

ทำไมเราต้องสอนคิด

หลายคนสงสัยว่าในขณะที่เราทำงานหรือหยุดนิ่งสักพัก เรายังคิดอยู่หรือไม่ คำตอบก็คือมนุษย์ได้ใช้การคิดตลอดเวลา ไม่ว่าจะทำอะไร และสาเหตุหลายประการทำให้เรามองว่า เราคิดทำไม แน่นอนว่าคำตอบย่อมไม่เหมือนกัน บางคนคิดเพื่อจะได้ทำบางสิ่งบางอย่าง บางคนคิดเพื่อลดความกดดันหรือความเครียด และบางคนคิดเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ครูในฐานะผู้ที่ปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความคิดเพื่อสร้างสรรค์ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งจึงต้องมีกระบวนการสอนคิด เพราะหากไม่มีกระบวนการสอนดังกล่าว อาจจะทำให้ผู้เรียน ซึ่งเป็นพลังสำคัญของชาติ ขาดทักษะการคิดในสิ่งที่ดีงามก็เป็นได้ หากเราเชื่อในหลักการที่ว่ากระบวนการคิดไม่ใช่สัญชาตญาณที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นการเรียนรู้และฝึกฝนโดยผ่านกระบวนการหรือทักษะต่างๆ เราก็ย่อมมองว่า การสอนคิด นั้นมีความสำคัญ บ้างครั้งครูอาจจะมองว่า การคิด นั้นขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าจะคิดดีหรือไม่ดี ไม่สามารถที่จะส่งเสริมหรือเปลี่ยนแปลงความคิดของแต่ละคนได้ หากเราคิดเช่นนั้นย่อมเกิดปัญหาตามมาภายหลัง เพราะผู้เรียนที่เป็นเยาวชนจะคิดออกมาต่าง ๆ นานา โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องหรือคุณธรรมจริยธรรมท้ายสุดก็ส่งผลต่อการเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็น อาชญากรรม การลักขโมย การทำร้ายบุคคลอื่น เป็นต้น แต่ในทางกลับกันหากครูเชื่อว่าเราจะพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของการคิดของผู้เรียนได้จากที่ผู้เรียนเป็นคนคิดในระดับพื้นฐานและระดับกลาง จะกลายเป็นการคิดในระดับที่สูงขึ้น มีความสามารถหรือทักษะการคิดที่สูง ครูจึงต้องจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ส่งเสริมทักษะการคิดทั้งในห้องเรียน

และนอกห้องเรียน แม้การคิดจะใช้เวลาฝึกฝนหรือขัดเกลาก็คือเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นเรื่องนามธรรมมากกว่ารูปธรรม แต่ครูจะต้องร่วมกันปลูกฝัง ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนให้ได้ซึ่งผลสุดท้ายเราจะพบว่า ทำไมเราต้องสอนให้ผู้เรียนได้คิดขั้นสูง

ระดับของการคิด

การพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนนั้น ถือว่าเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางสติปัญญาให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนจะนำสติปัญญาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ดั่งนั้น ครูต้องฝึกฝนทักษะการคิดของผู้เรียนตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปสู่ระดับการคิดที่สูง นักวิชาการและนักการศึกษาได้แบ่งระดับหรือลักษณะของการคิดไว้ ดังนี้

ทิสนา แคมมณี (2543) และประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2553) ได้กล่าวถึงลักษณะหรือระดับของการคิดเป็นทำนองเดียวกันว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงมีรายละเอียดดังนี้

การคิดระดับพื้นฐาน เป็นการคิดทั่ว ๆ ไป เป็นการคิดที่ไม่มีความลึกซึ้งซับซ้อนมากมาย เป็นทักษะที่ใช้เป็นพื้นฐานที่จะนำมาใช้ในการคิดในชีวิตประจำวันโดยทั่ว ๆ ไป ของมนุษย์ ได้แก่ 1) การคิดคล่อง หมายถึง การกล่าวที่จะคิดและมีความคิดหลังไหลออกมารวดเร็ว 2) การคิดหลากหลาย หมายถึง การคิดเพื่อให้ได้แนวคิดหลากหลายลักษณะหรือหลากหลายวิธี 3) การคิดละเอียดลออ หมายถึง การคิดอย่างละเอียดคำนึง ถึงข้อมูลหรือข้อเท็จจริงต่างๆ อย่างครบถ้วน ก่อให้เกิดความคิดที่รอบคอบขึ้น และ 4) การคิดให้ชัดเจน หมายถึง การมีความเข้าใจในสิ่งที่คิดสามารถอธิบายความคิดของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจได้ด้วยภาษาของตนเอง ทักษะที่บ่งชี้คือ ทักษะการสื่อสารต่าง ๆ ที่เป็นความสามารถในการรับรู้และการถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลทั้งในรูปของภาษา ดนตรี ศิลปะ การคิดคำนวณ ประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การจด การจำ การอ่าน การฟัง

การบรรยาย การอธิบาย การเขียน การพูด การแสดงออก การบอกความรู้ การเล่า และการบอกความรู้ลึก

การคิดระดับกลาง เป็นทักษะการคิดที่ต้องใช้การตัดสินใจและแก้ปัญหาทั่ว ๆ ไป ในชีวิตประจำวัน เป็นทักษะที่สำคัญนำไปใช้ในการคิดระดับสูงซึ่งมีความสลับซับซ้อน ประกอบด้วย 1) การคิดกว้าง หมายถึง การคิดให้ได้หลากหลายแง่มุม 2) การคิดลึกซึ้ง หมายถึง การคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงสาเหตุที่มาและความสัมพันธ์ที่ส่งผลกันในข้อมูลต่าง ๆ 3) การคิดไกล หมายถึง การประมวลข้อมูลในระดับกว้างและลึก เพื่อทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต 4) การคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดโดยใช้เหตุผลแบบอุปนัยและนิรนัย การฝึกทักษะการคิดระดับกลางสำหรับเด็กเป็นการฝึกทักษะการแสวงหาความรู้ในเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่เป็นความรู้ความคิดที่ลุ่มลึกมากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการเรียนรู้ ได้แก่ การสังเกต การสำรวจ การถาม การเก็บรวบรวมข้อมูล การจำแนก แยกแยะ การจัดหมวดหมู่ การเปรียบเทียบ การเรียงลำดับ การเชื่อมโยง การแปล การขยายความ การตีความ การให้เหตุผล การสรุปย่อ และการสรุปอ้างอิง

การคิดระดับสูง เป็นการคิดที่มีความซับซ้อนสูงใช้ทักษะความคิดที่หลากหลายจะต้องใช้ความรู้ความสามารถและต้องใช้ทักษะการฝึกฝน มีทักษะพื้นฐานในการคิดหลาย ๆ ทักษะมาประกอบกันเป็นกระบวนการคิด มีการคิดอย่างเป็นขั้นตอนเป็นระบบและเป็นกระบวนการ ในการพัฒนาความคิดให้ถึงระดับสูงได้นั้น จำเป็นจะต้องมีทักษะความคิดพื้นฐานและระดับกลางเข้ามาเป็นพื้นฐานในการคิดเสมอ และจะต้องมีทักษะการคิดดังกล่าวอย่างชำนาญมาพอสมควรแล้ว ทักษะการคิดระดับสูง ได้แก่ การแก้ปัญหา การคิดวิจารณ์ญาณ การคิดตัดสินใจ การวางแผน การสรุปความ การนิยาม การวิเคราะห์ การแก้ไขปรับปรุง การจัดระบบความคิดการคาดคะเน

การพยากรณ์ การตั้งสมมติฐาน การทดสอบสมมติฐาน การประยุกต์ความรู้ และการพิสูจน์ความจริง

จะเห็นได้ว่าการคิดนั้นมีระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง การสอนให้ผู้เรียนได้เกิดความคิดระดับสูงนั้น ครูจะต้องฝึกทักษะการคิดระดับพื้นฐาน และระดับกลางให้แก่ผู้เรียนเสียก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการคิดระดับสูง อย่างไรก็ตามการส่งเสริมและพัฒนาการคิดระดับสูงนั้น ครูสามารถพัฒนาได้ โดยนำไปแทรกไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ครูจำเป็นต้องเข้าใจทฤษฎี แนวคิด หลักการของการคิดให้ดีเสียก่อน จึงสามารถนำไปออกแบบการจัดการเรียนรู้ได้

มิติของการคิด

มิติของการคิดหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นประเภทของการคิด เป็นการแบ่งให้ทราบถึงประเภทของการคิดต่าง ๆ ที่จะต้องฝึกฝนตามลำดับขั้นตอน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545) ได้เสนอมิติการคิด 10 มิติ บุคคลในองค์กรหรือในประเทศที่ควรมี ดังนี้

1. การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) หมายถึง การคิดที่มีเป้าหมายเพื่อพิจารณาตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยยังไม่เห็นคล้อยตามข้อเสนอ แต่จะตั้งคำถามท้าทาย หรือโต้แย้งสมมติฐานหรือข้อสมมติที่อยู่เบื้องหลัง และพยายามเปิดแนวทางความคิดที่แตกต่างจากข้อเสนอ นั้น เพื่อให้สามารถได้คำตอบที่สมเหตุสมผลมากกว่าข้อเสนอเดิม

2. การคิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical Thinking) หมายถึง การจำแนกองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

3. การคิดเชิงสังเคราะห์ (Synthesis Thinking) หมายถึง การนำองค์ประกอบต่าง ๆ ของข้อมูลมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

4. การคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Thinking) หมายถึง การพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและ/หรือ ความแตกต่าง ระหว่างข้อมูลนั้นกับข้อมูลอื่นๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ สามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาหรือการแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหา

5. การคิดเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Thinking) หมายถึง การประสานข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วสามารถนำมาสร้างเป็นความคิดรวบยอดหรือกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องนั้น

6. การคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) หมายถึง การขยายขอบเขตของความคิดออกไปจากกรอบความคิดเดิมที่มีอยู่ สู่ความคิดใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อน เพื่อค้นหาคำตอบที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

7. การคิดเชิงประยุกต์ (Applicative Thinking) หมายถึง ความสามารถในการนำสิ่งที่มีอยู่เดิมไปปรับใช้ประโยชน์ในบริบทใหม่ได้อย่างเหมาะสม โดยยังคงหลักการของสิ่งเดิมไว้

8. การคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking) หมายถึง ความสามารถในการกำหนดแนวทางที่ดีที่สุด ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายหรือแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

9. การคิดเชิงบูรณาการ (Integrative Thinking) หมายถึง การเชื่อมโยงแนวคิดที่แยกส่วนให้เข้ากับเรื่องที่เป็นแกนหลักได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้เรื่องที่เป็นแกนหลักนั้นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการมองภาพรวม (Holistic View) และการใช้สหวิทยาการหรือการใช้ศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ

10. การคิดเชิงอนาคต (Futuristic Thinking) หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างมีหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

จากมิติของการคิดทั้ง 10 มิติ จะเห็นได้ว่ามีความสำคัญที่ครูจะต้องพัฒนาให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการคิดทุกมิติ ทั้งนี้ครูไม่จำเป็นต้องสอนพร้อมกันในทุกมิติหรือกังวลว่าในการสอนผู้เรียนจะไม่เกิดมิติใดมิติหนึ่งแต่ต้องระลึกเสมอว่าการสอนให้ผู้เรียนได้เกิดมิติการคิดทั้ง 10 มิติ นั้น ย่อมทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นนักคิดต่อไป

ศตวรรษที่ 21 ศตวรรษแห่งการมุ่งเน้นทักษะการคิดขั้นสูง

ศตวรรษที่ 21 ถือเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อบุคคล นานัปการ ทั้งด้านความเป็นอยู่และสภาวะจิตใจ ดังจะเห็นได้จากการเกิดปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะพบได้ในชาวประจักษ์วัน ทั้งโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หรือโซเชียลมีเดียต่าง ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งมาจากความคิดที่ไม่ได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมในทางที่ดี ดังนั้นครูในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงให้แก่ผู้เรียน ในบทความนี้ผู้เขียนขอเสนอทักษะการคิดขั้นสูง 4 ทักษะ ที่ครูควรพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดกับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์

ความหมายของการคิดวิเคราะห์

บลูม (Bloom, 1961) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์เป็นการจำแนกส่วนประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบนั้น เพื่อพิจารณาข้อสรุปที่ถูกต้อง สอดคล้องกับ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ไว้ว่าเป็นความสามารถในการสืบค้นข้อเท็จจริงเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง โดยการตีความ การจำแนกแยกแยะ และการทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของสิ่งนั้นและองค์ประกอบอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน รวมทั้ง

เชื่อมโยงความสัมพันธ์ เชิงเหตุและผลที่ไม่ขัดแย้งกัน ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เหตุผลที่หนักแน่น น่าเชื่อถือ ทำให้เราได้ข้อเท็จจริงที่เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจแก้ปัญหา ประเมิน และตัดสินใจเรื่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

กระบวนการคิดวิเคราะห์

กระบวนการคิดวิเคราะห์เป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้เรียนได้รู้จักการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นลำดับขั้นตอน ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2553) ได้กล่าวถึงกระบวนการคิดวิเคราะห์ว่ามีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. กำหนดสิ่งที่จะวิเคราะห์ว่าจะวิเคราะห์อะไร กำหนดขอบเขตและนิยามของสิ่งที่จะคิดให้ชัดเจน เช่น จะวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อม หมายถึงปัญหาเกี่ยวกับขยะที่เกิดขึ้นในโรงเรียนของเรา

2. กำหนดจุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ว่าต้องการวิเคราะห์เพื่ออะไร เช่น เพื่อจัดอันดับเพื่อหาเอกลักษณ์ เพื่อหาข้อสรุป เพื่อหาสาเหตุ เพื่อหาแนวทางแก้ไข

3. พิจารณาข้อมูลความรู้พื้นฐาน หลักการ กฎเกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ว่าจะใช้หลักใดเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และจะใช้หลักความรู้ นั้น ควรใช้ในการวิเคราะห์อย่างไร เช่น จะจำแนกหรือจัดหมวดหมู่ของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในห้องเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม จะใช้เกณฑ์อะไรจำแนก เช่น เกณฑ์สิ่งมีชีวิตกับไม่มีชีวิต หรือเกณฑ์สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติสรุปและรายงานผลการวิเคราะห์ได้เป็นระบบระเบียบชัดเจน

2. การคิดแก้ปัญหา (Problem Solving)

การคิดแก้ปัญหา เป็นทักษะการคิดขั้นสูงอีกประเภทหนึ่ง และมีความสำคัญกับผู้เรียนเนื่องจากในปัจจุบันนี้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ครูจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาให้แก่ผู้เรียน เพื่อว่าผู้เรียน จะได้นำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน Bransford และ Stein

(1993 อ้างถึงในพรทิพย์ แข็งขันและเฉลิมลาภ ทองอาจ, 2553) ได้กล่าวถึงการคิดแก้ปัญหา ไว้ดังนี้

1. การระบุปัญหา (Identify the Problem) เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจสถานการณ์หรือประสบการณ์ที่พบว่าปัญหาที่แท้จริงของสถานการณ์นั้นคืออะไร จากนั้นจึงทำความเข้าใจปัญหาในประเด็นต่างๆ เช่น ปัญหานั้นเป็นปัญหาใหม่หรือไม่ ปัญหานั้นมีเรื่องใดหรือสิ่งใด ที่ยังไม่ทราบ มีข้อมูลหรือมีประสบการณ์ใดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหรือไม่ เป็นต้น

2. การกำหนดนิยามปัญหาและเป้าหมายในการแก้ปัญหา (Define the Problem and Goals) เมื่อพยายามทำความเข้าใจปัญหาในเบื้องต้นแล้วผู้เรียนจะต้องกำหนดนิยามของปัญหาเพื่อสร้างความชัดเจน สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลหรือองค์ประกอบของปัญหาและแนวทางที่จะแก้ไขได้รวมทั้งจะต้องกำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาด้วยว่า มีความมุ่งหมายในการแก้ปัญหาเพื่ออะไร ซึ่งจะทำให้สามารถกำหนด แนวทางการแก้ไขปัญหาลำดับต่อไป

3. การสำรวจและเลือกวิธีการแก้ไข ปัญหา (Explore Solutions) ให้ผู้เรียนพิจารณาเลือกวิธีการที่จะนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยด้านการลงทุน ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านความปลอดภัย ปัจจัยเรื่องความคุ้มค่า เป็นต้น ซึ่งวิธีการแก้ปัญหามีหลายวิธี เช่น การอภิปรายกลุ่มรูปแบบการระดมสมอง การใช้แผนภาพกราฟิก โมเดลหรือแผนผังต่างๆ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างความคิดหรือมุมมองแบบเดิมที่มีต่อปัญหา (Changing Mental Set) การใช้เทคนิคการเปรียบเทียบแบบอุปมา (Analogies) และการจำแนกเป้าหมายใหญ่สู่เป้าหมายย่อย (Sub Goals) เป็นต้น

4. การใช้วิธีการแก้ปัญหา (Act on the Strategies) ผู้เรียนจะต้องวางแผนเกี่ยวกับการดำเนิน การแก้ไขปัญห เช่น การวางแผนเกี่ยวกับ

ทรัพยากรเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ และระยะเวลา
จากนั้น จึงดำเนินการตามแผนการที่กำหนดไว้

5. การตรวจสอบและประเมินวิธีแก้ปัญหา (Look Back and Evaluate) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้เรียนจะต้องประเมินวิธีการแก้ปัญหาที่เลือกมาใช้ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีความคุ้มค่าหรือไม่ หรือมีวิธีการใดบ้างที่นำมาใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์นี้

3. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดอย่างรอบคอบตามหลักการของการประเมินและหลักฐานอ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและใช้กระบวนการทางตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้อง สมเหตุสมผล (Good,1973)

องค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ชนาธิป พรกุล (2544) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่า จะต้องประกอบไปด้วย 1) การให้คำจำกัดความและการทำให้กระจ่างทักษะที่ฝึก ได้แก่ การระบุข้อสรุป การระบุเหตุผลที่กล่าวถึง การระบุเหตุผลที่ไม่ได้กล่าวถึง การเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง การระบุและการจัดการกับสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องและการสรุปย่อ 2) การตั้งคำถามที่เหมาะสมเพื่อทำให้กระจ่างหรือท้าทาย เช่น ข้อความสำคัญคืออะไรหมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างคืออะไรอะไรไม่ใช่ตัวอย่าง จะนำเรื่องนี้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไรอะไรคือข้อเท็จจริง นี่คือนสิ่งที่กำลังพูดถึงหรือไม่ มีอะไรที่ยังไม่ได้พูดถึง 3) การตัดสินใจความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล โดยพิจารณาจากมีชื่อเสียง ความสอดคล้องกันระหว่างแหล่งข้อมูล ความไม่ขัดแย้งประโยชน์ความสามารถในการให้เหตุผล 4) การแก้ปัญหาและการลงข้อสรุป โดยวิธีการนัยและตัดสินใจอย่างเที่ยงตรงวิธีการอุปนัยและตัดสินใจสรุปการคาดคะเนผลที่จะเกิดตามมา

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นขั้นตอนของการคิดที่จะพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ 1) การระบุปัญหาประเด็นสำคัญ หรือเป้าหมายสำคัญ 2) การประมวลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่จะนำมาแก้ปัญหา 3) การตัดสินใจข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล จัดหมวดหมู่ เพื่อหาทางเลือกที่ถูกต้อง 4) การคิดทบทวนไตร่ตรองและพิจารณาให้รอบคอบ และ 5) การสรุปประเมินทางเลือก เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

4. ทักษะการคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถของบุคคลที่คิดได้อย่างหลากหลาย กว้างไกล ริเริ่มสร้างสรรค์ คิดค้นหาสิ่งแปลกใหม่ และสามารถสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ กิลฟอร์ด (Guiford, 1967) กล่าวถึง ความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นความคิดแบบอนกนัย (Divergent Thinking) คือ ความคิดหลายทิศทาง หลายแง่ หลายมุม คิดได้กว้างไกล ลักษณะความคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมทั้งความคิดหาวิธีการแก้ ปัญหาให้สำเร็จด้วยความคิดแบบอนกนัย ประกอบด้วย ความคิดริเริ่ม (Originality) ความคิดคล่องในการคิด (Fluency) ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) และความละเอียดลออ (Elaboration) ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถของบุคคลที่แสดงความคิดหลายทาง หลายแง่หลายมุม คิดได้กว้างไกล โดยนำประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความคิดใหม่ อันนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วย ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องในการคิด ความยืดหยุ่นในการคิด และความละเอียดลออ (สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ, 2551)

องค์ประกอบของการคิดสร้างสรรค์

นักจิตวิทยาและนักวิชาการ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการคิดสร้างสรรค์ไว้ว่า ต้องประกอบไปด้วย 1) การคิดริเริ่ม หมายถึง การคิดสิ่งที่แตกต่างกันจากบุคคลอื่น 2) การคิดคล่อง การคิดที่พุ่งพรูออกมาจากบุคคลอื่น เป็นความสามารถที่คิดหาคำตอบได้อย่างรวดเร็ว 3) การคิดยืดหยุ่น หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่หาคำตอบได้อย่างหลากหลายทิศทาง มีความยืดหยุ่น 4) การคิดไวต่อปัญหา หมายถึง ความสมารถที่แก้ปัญหาได้อย่างว่องไว 5) การคิดละเอียดลออประณีต หมายถึง การคิดอย่างรอบคอบ ละเอียด สามารถนำมาใช้อย่างประณีตได้ 5) การทำนาย หมายถึง การคิดที่สามารถทำนายเหตุการณ์ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

กลยุทธ์การสอนภาษาไทยเพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง

กลยุทธ์การสอนภาษาไทย คือวิธีการสอนภาษาไทยที่ต้องอาศัยรูปแบบ วิธีสอน และเทคนิคการสอนต่างๆ เข้ามาช่วยในการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน ทั้งนี้การสอนภาษาไทยแต่เดิมนั้นมุ่งพัฒนาเฉพาะเนื้อหาสาระในรายวิชา ไม่ได้เน้นทักษะการคิดขั้นสูงมากนัก ทำให้ผู้เรียนขาดทักษะดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้นำรูปแบบ วิธีการสอน และเทคนิคต่าง ๆ มาใช้เป็นกลยุทธ์ในการสอนภาษาไทยเพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ดังนี้

1. กลยุทธ์การสอนภาษาไทยเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์

ทักษะการคิดวิเคราะห์ เป็นทักษะที่มีความสำคัญที่ครูต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนทุกคนนับเป็นทักษะที่ทำให้เกิดทักษะการคิดขั้นสูงตามมา ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำเสนอการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นทักษะการคิดวิเคราะห์ของ บลูม (Bloom : 1961) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การจำแนกส่วนประกอบ

ครูอาจให้ผู้เรียนช่วยกันพิจารณาที่นักเรียนในห้องเรียน เช่น กิตติศักดิ์ รัตนภรณ์ น้ำฝน ข้าวหอม กิ่งแก้ว ทับทิม เป็นต้น จากนั้นอาจจะให้ผู้เรียนช่วยกันจำแนกประเภทการสร้างคำเป็นหมวดต่าง ๆ

ขั้นที่ 2 การพิจารณาความสัมพันธ์

ครูให้ผู้เรียนพิจารณาความสัมพันธ์ชื่อของเพื่อนที่ยกมาในแต่ละหมวด จากนั้นให้ผู้เรียนได้นำเสนอคำตอบเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เช่น หมวดที่ 1 เป็นคำที่นำคำมูล 2 คำมาประสมกัน หมวดที่ 2 เป็นการนำคำมูล 2 คำ มาประสมกันแต่คำที่นำมาประสมกันนั้นเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน คล้ายกัน หรือตรงกันข้ามกัน หมวดที่ 3 เป็นการนำคำบาลีสันสกฤตตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาประสมกัน

ขั้นที่ 3 การพิจารณาข้อสรุป

ครูให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันสรุปวิธีการสังเกตคำประเภทต่าง ๆ ได้แก่ คำประสม คำซ้อน และคำสมาส ผู้เรียนกลุ่มอื่นและครูช่วยกันตรวจคำตอบและอธิบายเพิ่มเติม

2. กลยุทธ์การสอนภาษาไทยพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา

การคิดแก้ปัญหาเป็นกระบวนการคิดขั้นสูงเป็นทักษะที่มีความสำคัญในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ครูภาษาไทยในยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะดังกล่าวให้ได้ เนื่องจากผู้เรียนจะได้มีแนวทางในการใช้ความคิดไปแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนได้นำรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาตามแนวคิดของทอร์เรนซ์ มาใช้เป็นตัวอย่างดังนี้

ขั้นที่ 1 การนำสภาพการณ์อนาคตเข้าสู่กระบวนการคิด

ครูควรจะต้องยกตัวอย่างสภาพปัญหาในอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้นให้นักเรียนได้รับทราบ เช่น การใช้ภาษาไทยในโซเชียลมีเดียซึ่งอาจจะส่งผลต่อปัญหาในอนาคต

ขั้นที่ 2 การระดับสมองเพื่อค้นหาปัญหา
ให้ผู้เรียนช่วยกันระดมพลัง
สมองว่า หากเกิดปัญหาการใช้ภาษาไทยในข้อ 1
แล้ว จะส่งผลกระทบต่ออย่างไรทั้งต่อตนเอง สังคม และ
ประเทศชาติ

ขั้นที่ 3 การสรุปปัญหา และจัดลำดับ
ความสำคัญของปัญหา

ให้ผู้เรียนสรุปปัญหา จากนั้น
รวบรวมปัญหาดังกล่าวมาจัดเป็นกลุ่มหรือจัดความ
สัมพันธ์ เพื่อนำมากำหนดว่าอะไรเป็นปัญหาที่สำคัญ
และอะไรเป็นปัญหารอง

ขั้นที่ 4 การระดับสมองหาวิธีแก้ปัญห
ให้ผู้เรียนช่วยกันระดมความ
คิดว่า เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวแล้ว จะมีวิธีการแก้ไข
ปัญหาดังกล่าวได้อย่างไร โดยครูจะต้องพยายามให้
ผู้เรียนได้ใช้ความคิดที่แปลกใหม่มาแก้ไขปัญห
ดังกล่าว

ขั้นที่ 5 การเลือกวิธีการแก้ปัญหที่ดี
ที่สุด

ครูควรให้ผู้เรียนได้สร้างเกณฑ์
หลาย ๆ เกณฑ์ในการแก้ปัญหว่ามีความเป็นไปได้
หรือความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด และเกณฑ์ใน
ที่จะนำมาใช้แก้ปัญหที่ดีที่สุด ซึ่งครูจะต้องให้ผู้เรียน
คำนึงถึง คำน่าหนักความสำคัญของเกณฑ์แต่ละข้อด้วย

ขั้นที่ 6 การนำเสนอวิธีการแก้ปัญห
ในอนาค

ผู้เรียนจะต้องนำวิธีแก้ปัญห
ที่ดีที่สุดมาใช้เพื่อแก้ปัญหในอนาค โดยจะต้อง

นำมาเรียบเรียง อธิบาย เพื่อนำมาใช้เป็น
วิธีแก้ไขปัญหในปัจจุบัน ซึ่งในที่นี้คือปัญหาการใช้
ภาษาไทยในโซเชียลมีเดีย และจะอย่างไรเพื่อ
ป้องกันปัญหในอนาค

3. กลยุทธ์การสอนภาษาไทยการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดเพื่อ
พิจารณาไตร่ตรอง อย่างรอบคอบ ละเอียดลอ

มีเหตุผล ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อ
อย่างใดอย่างหนึ่ง การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็น
การคิดขั้นสูง ที่ครูจะต้องส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้เรียน
ได้เกิดทักษะดังกล่าว ทั้งนี้ผู้เขียนขอยกรูปแบบ
การสอนที่เน้นกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
ของเพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์ (2537) ประกอบด้วย
ขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การระบุประเด็นปัญหาหรือ
ทำความเข้าใจปัญหา

ครูอาจยกตัวอย่างวรรณคดีมา
1 เรื่องจากนั้นยกคำประพันธ์มาแล้วถามถึงปัญหา
ของเหตุการณ์ในเรื่องดังกล่าว อาจมีปัญหามากกว่า
1 ปัญหากก็ได้

ขั้นที่ 2 การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
ครูให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม จากนั้น
อาจจะรวบรวมปัญหาที่พบในข้อที่ 1 โดยแบ่งปัญห
ออกเป็นกลุ่มใหญ่เพื่อต่อการวิเคราะห์

ขั้นที่ 3 การพิจารณาความน่าเชื่อถือ
ของแหล่งข้อมูล

ครูให้ผู้เรียนช่วยกันพิจารณา
ความน่าเชื่อถือของปัญหาที่พบ อาจจะพิจารณาทั้ง
กลุ่มของตนเองและกลุ่มอื่น ๆ ก็ได้

ขั้นที่ 4 การระบุลักษณะของข้อมูล
ผู้เรียนช่วยกันระบุข้อมูล
ปัญหาที่ได้พิจารณาร่วมกัน จากนั้นครูต้องเปิดโอกาส
ให้ผู้เรียนได้โต้แย้งประเด็นต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 การตั้งสมมุติฐาน
ครูให้ผู้เรียนได้อภิปราย
แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ครูควรจะต้องตั้งคำถามเพื่อ
พัฒนาการคิด และให้ผู้เรียนได้เสนอแนวทางแก้ปัญห
ดังกล่าว

ขั้นที่ 6 การลงข้อสรุป

ครูอาจให้ผู้เรียนได้สรุป จากนั้นอาจบูรณาการกับการเขียน คือ อาจเขียนเรียงความถึงแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวก็ได้

ขั้นที่ 7 การประเมินผล

นักเรียนทั้งชั้นสนทนาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการและขั้นตอนต่างๆ ในการพิจารณาประเด็นที่เป็นปัญหา และพิจารณาว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด สิ่งไหนควรปรับปรุงและพัฒนา

4. กลยุทธ์การสอนภาษาไทยพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์

การคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการคิดที่แปลกใหม่ แตกต่างไปจากเดิม เป็นกระบวนการคิดที่เป็นขั้นสูงสุดของ บลูม ในจำนวน 6 ขั้นได้แก่ ขั้นจำ เข้าใจ นำไปใช้ วิเคราะห์ ประเมินค่า และสร้างสรรค์ ครูภาษาไทยจึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำตัวอย่างรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ของ จอยส์และวีล (Joyce and Weil, 1966) ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดของ กอร์ดอน โดยรูปแบบดังกล่าวเรียกว่า ซินเนคติกส์ (Synectics Instructional Model) ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นนำ

ครูควรกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามที่ตนเองต้องการ เช่น การเขียนเรียงความ การแต่งคำประพันธ์ การเขียนบรรยาย หรือการเขียนบทความ จากนั้นครูเก็บผลงานของผู้เรียนไว้ก่อน

ขั้นที่ 2 ขั้นการสร้างอุปมาแบบตรงหรือเปรียบเทียบ

ครูต้องนำเสนอคำคู่ให้ผู้เรียนได้เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง โดยคำคู่หนึ่งจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาหรืองานในขั้นที่ 1 เช่น การแต่งคำประพันธ์ ประเภทกาพย์ยานี 11 กับอินทวิเชียรจันทร์ 11 ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ผู้สอนจดคำตอบของผู้เรียนไว้บนกระดาน

ขั้นที่ 3 ขั้นการสร้างอุปมาบุคคลหรือ

เปรียบเทียบบุคคลกับสิ่งของ

ครูให้ผู้เรียนได้สมมติตัวเองเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จากนั้นให้ผู้เรียนแสดงความรู้สึกออกมา เช่น ถ้าเปรียบเทียบตัวเองเป็นเครื่องดูดฝุ่นจะรู้สึกอย่างไร จากนั้นครูจดคำตอบไว้บนกระดาน เช่นเคย

ขั้นที่ 4 ขั้นการสร้างอุปมาคำคู่ขัดแย้ง

ครูจะต้องฝึกให้ผู้เรียนได้ใช้คำคู่ขัดแย้งหรือคำตรงข้ามกันมาใช้ โดยให้หาคำหรือวลีที่ได้จากการเปรียบเทียบกันในข้อ 2 และ ข้อ 3 มาประกอบกันเป็นคำใหม่ที่มีความหมายขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน เช่น ใจร้อนกายเย็น พ่อพระใจमारไฟเย็น เป็นต้น

ขั้นที่ 5 ขั้นการอธิบายความหมายของคำคู่ขัดแย้ง

ครูให้ผู้เรียนได้ช่วยกันอธิบายความหมายของคำคู่ขัดแย้งหรือคำตรงข้ามที่ได้ จากนั้นครูสรุปความหมายให้ถูกต้อง

ขั้นที่ 6 ขั้นการนำความคิดใหม่มาสร้างสรรคงาน

ครูจะต้องให้ผู้เรียนได้นำงานที่ตนเองทำไว้ในขั้นที่ 1 ออกมาทบทวนใหม่อีกครั้ง จากนั้นให้เลือกนำคำใหม่ที่ตนเองคิดไว้ในขั้นที่ 5 มาใช้ในการพัฒนางานของตัวเอง ให้เกิดแนวความคิดสร้างสรรค์เพิ่มมากขึ้น

ครูภาษาไทยกับแนวทางการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง

จากที่กล่าวมาแล้วว่า ทักษะการคิดขั้นสูงเป็นกระบวนการทำงานของสมอง ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน ส่งเสริมและพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ครูจำเป็นจะต้องพัฒนาทักษะดังกล่าวให้ได้ อย่างไรก็ตามการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงไม่ใช่เรื่องง่ายและเรื่องยากเสมอไป แต่เป็นสิ่งที่ต้องการเอาใจใส่ ในการพัฒนา ผู้เขียน

จึงขอเสนอแนวทางในการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ดังนี้

1. ครูต้องมีความรู้และเข้าใจทฤษฎีแนวคิด และกระบวนการสอนคิดเป็นอย่างดี การที่จะพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนได้นั้น ครูจะต้องศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการเกี่ยวกับการคิดเป็นอย่างดีเสียก่อนเพราะการคิดมีหลายมิติ มีหลายกระบวนการ ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจจึงสามารถที่จะนำไปสู่ห้องเรียนได้

2. ครูต้องให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การที่ครูคอยบอกหรือสั่งให้ผู้เรียนทำงานหรือมอบหมายภาระงานนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดกรอบความคิดให้ผู้เรียน ซึ่งไม่ได้พัฒนาทักษะการคิดมากเท่าไร แม้จะอ้างว่างานที่ทำการส่งเสริมทักษะการคิด แต่ครูอย่าลืมว่าการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเอง จะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดเป็นอย่างดี เพราะนอกจากจะคิดตั้งแต่ออกแบบงาน ระหว่างทำงาน ผู้เรียนยังต้องคิดข้อสรุปของการทำงานด้วย

3. ครูควรใช้คำถามเพื่อพัฒนาความคิดของผู้เรียน การเรียนการสอนแต่เดิมนั้น เราคิดว่าการให้ผู้เรียนหาคำตอบเป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้เรียนคนใดตอบคำถามครูได้ถูกต้องถือว่าเป็นคนเก่ง ปัจจุบันนี้งานวิจัยหลายเรื่อง และนักวิชาการหลายท่านลงความเห็นว่าการสอนให้ผู้ได้ถามมีความสำคัญมากพอกับการสอนเพื่อให้เกิดคำตอบ การจัดกิจกรรมของครูควรจะต้องจัดกิจกรรมที่พัฒนาทักษะการคิดด้วยคำถามที่ส่งเสริมหรือกระตุ้นการคิดของผู้เรียน เช่นคำถามที่มีคำว่า ทำไม เพราะเหตุใด คิดอย่างไร หรือควรเป็นเช่นไร

4. ครูต้องฝึกให้ผู้เรียนได้คิดจากง่ายไปยาก การฝึกทักษะการคิดควรเริ่มต้นจากการคิดระดับพื้นฐานเสียก่อน เพราะการคิดขั้นสูงเป็นกระบวนการคิดที่ต้องอาศัยการคิดพื้นฐาน หากผู้เรียนมีพื้นฐานการคิดที่ดีแล้ว การฝึกคิดขั้นสูงก็เป็นเรื่องง่ายตามมา

5. ครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดตลอดเวลา การคิดเป็นกลไกของสมองที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า การคิดเกิดขึ้นได้ทุกขณะเวลา ดังนั้นครูจะต้องให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดเป็นนิสัย โดยการให้ทำกิจกรรมหรือมีสื่อการสอน ที่คอยกระตุ้นการคิดของผู้เรียน

6. ครูต้องให้ผู้เรียนได้ค้นหาคำตอบที่หลากหลาย การจะพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนคำถาม ที่ครูถามจะต้องบ่งชี้ไปให้เกิดคำตอบที่หลากหลาย เช่น หากสอนเรื่องขุนช้างขุนแผน อาจถามคำถามว่าถ้าผู้เรียนเป็นนางวันทองแล้ว จะเลือกอยู่กับใคร เพราะเหตุใด ซึ่งคำตอบที่ได้อาจได้หลากหลาย

7. ครูต้องคอยกระตุ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดข้อสงสัยต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ การสอนภาษาไทยนั้นวรรณคดีหรือวรรณกรรมบางเรื่อง ผู้เรียนอาจเกิดข้อสงสัยต่าง ๆ มากมาย เช่น พระอภัยมณีมีลูกกับนางเงือกได้อย่างไร เพราะคนกับสัตว์ไม่สามารถมีลูกได้อย่างแน่นอน ครูจึงควรเป็นผู้กระตุ้นคำถามให้นักเรียนอย่างสร้างสรรค์ และพยายามหาทางอธิบายด้วยหลักการ เหตุผลให้แก่ผู้เรียน

8. ครูต้องลดบทบาทการสอนมาเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียน อย่างที่ทราบกันดีว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบเดิม ส่วนมากครูจะมีบทบาทในการบรรยาย อธิบายให้แก่ผู้เรียน เสมือนการสอนทางเดียว ไม่ได้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนสองทางระหว่างครูกับผู้เรียน ผู้เรียนจึงไม่ได้เกิดทักษะการคิด การสอนภาษาไทยจึงจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาทอย่างเต็มที่ ครูเป็นเพียงผู้ออกแบบการสอนให้แก่ผู้เรียนในการจัดกิจกรรม

9. ครูต้องสร้างห้องเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาการคิด ห้องเรียนนับเป็นสิ่งที่ครูหลายคนมองข้าม คิดว่าไม่ใช่ส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แท้จริงแล้วห้องเรียนเปรียบเสมือนบ้านหลังหนึ่งของผู้เรียน การจัดมุมส่งเสริมการคิดในห้องเรียน การตกแต่งห้องเรียนให้สวยงาม หรือแม้กระทั่ง

การทาสีที่สดใสก็ทำให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการคิด

10. ครูต้องรู้จักนำรูปแบบการสอน เทคนิค วิธีสอนที่ส่งเสริมการคิดมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นที่ทราบกันดีงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาส่วนมากได้พัฒนารูปแบบ เทคนิค วิธีสอน มาใช้ในการพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน ครูภาษาไทยต้องหมั่นศึกษาค้นคว้า ทดลองนวัตกรรมทางการสอน เพื่อนำมาพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน อาจจะเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ ตามที่ครูสะดวกหรือเหมาะสมกับผู้เรียนของตนเอง ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะดังกล่าว จึงมีคนกล่าวว่า หากครูเปลี่ยนวิธีสอน ผู้เรียนจะเปลี่ยนวิธีเรียน

11. ครูต้องสร้างหรือจัดหาสื่อที่กระตุ้นการคิดของผู้เรียน สื่อหรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ นับว่ามีความสำคัญ อีกอย่างหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นการคิดของผู้เรียน สื่อมีหลายประเภท เช่น เกม ป้ายนิเทศ แท็บเล็ต บทเรียนสำเร็จรูป แบบฝึก หากนำมาใช้กับผู้เรียนก็จะทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า หรือฝึกกระบวนการคิดตลอดเวลาที่สัมผัสหรือที่ได้อ่าน ดังนั้นครูภาษาไทยจึงอาจหาเกมปริศนาอักษรไขว้ คำคม หรือป้ายนิเทศเกี่ยวกับวรรณคดีหรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันมาติดไว้ก็ได้

12. ครูต้องสร้างแบบทดสอบหรือแบบวัดทักษะการคิดอย่างหลากหลายและมีคุณภาพ การวัดและประเมิน ทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน นับว่ายังมีน้อยหรือมีแต่ครูไม่ค่อยนำไปใช้ ครูหลายท่านยังติดการวัดความรู้ ความเข้าใจด้วยแบบทดสอบประเภทปรนัย ชนิดตัวเลือก และออกข้อสอบที่เน้นความจำ ความเข้าใจ ยังไม่สามารถสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการคิดขั้นสูงอย่างหลากหลาย ดังนั้นครูภาษาไทยจึงต้องตระหนัก ถึงแบบทดสอบว่ามีความสำคัญประหนึ่งกิจกรรมการสอน ข้อสอบวัดความสามารถด้านการคิดในรายวิชาภาษาไทยมี

หลายประเภท เช่น เรียงความ คำขวัญ แต่งคำประพันธ์ การเขียนแสดงความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งการกล่าวสุนทรพจน์ต่างๆ

สรุป

การคิดเป็นกลไกการตอบสนองของสมองต่อสิ่งเร้าต่างๆ เป็นกิจกรรมทางจิตอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคนตลอดเวลา การคิดทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ การคิดมีด้วยกัน 3 ระดับ คือ การคิดระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และการคิดระดับสูง ประกอบด้วย 10 มิติ ได้แก่ 1. การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) 2. การคิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical Thinking) 3. การคิดเชิงสังเคราะห์ (Synthesis-Type Thinking) 4. การคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Thinking) 5. การคิดเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Thinking) 6. การคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) 7. การคิดเชิงประยุกต์ (Applicative Thinking) 8. การคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking) 9. การคิดเชิงบูรณาการ (Integrative Thinking) 10. การคิดเชิงอนาคต (Futuristic Thinking)

ครูภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสอนการคิดให้แก่ผู้เรียน เพราะหากผู้เรียนมีทักษะการคิดขั้นสูง ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดสร้างสรรค์ จะทำให้ผู้เรียนดำรงชีวิตในปัจจุบันได้อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตามการคิดขั้นสูงเป็นกระบวนการที่สามารถฝึกฝน เสริมสร้าง และพัฒนาได้ ครูจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทักษะดังกล่าวให้เกิดกับผู้เรียนทุกคน ทั้งนี้อาจจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดบรรยายภาค สื่อและอุปกรณ์ ตลอดจนการบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับทักษะ การคิดเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2545). **ลายแทงนักคิด**.
กรุงเทพฯ : ชัคเชลมีเดีย.
_____. (2546). **บันทึมองของชาติ : ยุทธศาสตร์
ปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ชัคเชลมีเดีย.
ชนาธิป พลกุล. (2544). **แคล์สรูปร่างการจัดการ
เรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
ทิตินา เขมมณี และคณะ. (2543). **การคิดและการ
สอนคิด**. ประมวลนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้
สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ :
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2551). **การพัฒนาการคิด**.
กรุงเทพฯ : . โรงพิมพ์แห่งหุ้นส่วนจำกัด 9119
เทคนิคพรินตติ้ง.
พรทิพย์ แข็งขัน และเฉลิมลาภ ทองอาจ. (2553).
**ชุดฝึกอบรมภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
เพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์. (2537). **การพัฒนา
รูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับ
นักศึกษาครู**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตร
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เพ็ญศรี จันทรวง. (2549). **ภาษาไทยก้าวไกล ม.6
ภาษาเพื่อพัฒนาการคิด**. กรุงเทพฯ : แม็ค.
ลักขณา สรีวิวัฒน์. (2549). **การคิด**. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์.
สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ. (2551). **พัฒนาทักษะ
การคิดพิชิตการสอน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
เลียงเชียง.
Arends, R. I. (2009). **Learning to Teach**. 8th ed.
Boston : McGraw – Hill.
Bloom, B.S. (1961). **Taxonomy of Education
objective**. New York : David McKay
Company.
Bransford, J. D. and Stein, B. S. (1993). **The
Ideal Problem Solver**. 2nd ed. New
York : W. H. Freeman.
Good, Carter V. (1997). **Dictionary of Education**.
3rd ed., New York : McGraw – Hill Book
Company.
Guilford, J.P. (1967). **The Nature of Human
Intelligence**. New York : McGraw - Hill
Book Co.
Joyce, B. & Weil, M. (1996). **Models of teaching**.
(5th ed.). London : Allyn and Bacon.